

УДК: 329.3(477)“1993/2011”

Е. С. Андрющенко,
студент V курсу історичного факультету Запорізького національного університету

РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК В ІДЕОЛОГІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ “ТРИЗУБ” ІМЕНІ СТЕПАНА БАНДЕРИ

Стаття присвячена дослідженню ролі релігії в ідеології Всеукраїнської Організації “Тризуб” імені Степана Бандери. Проаналізовано вплив християнського вирошення на діяльність організації.

Ключові слова: “Тризуб”, націоналізм, християнство, радикалізм, УГКЦ, УАПЦ, УПЦ КП.

Религиозный фактор в идеологии и деятельности всеукраинской организации “Тризуб” имени Степана Бандери

Статья посвящена исследованию роли религии в идеологии Всеукраинской Организации “Тризуб” имени Степана Бандеры. Проанализировано влияние христианского вероучения на деятельность организации.

Ключевые слова: “Тризуб”, национализм, христианство, радикализм, УГКЦ, УАПЦ, УПЦ КП.

Religious factor in ideology and activity of allukrainian organization “Trident” of the name of Stepan Banderi

This article is devoted to the role of religion in the ideology of All-Ukrainian Organization “Tryzub” named for Stepan Bandera. The participation of Christian teaching on activity of the organization is analyzed.

Keywords: “Tryzub”, nationalism, Christianity, radicalism, Ukrainian Greek Catholic Church, Ukrainian Autocephalous Orthodox Church, Ukrainian Orthodox Church of the Kyivan Patriarchate.

Невід’ємним елементом релігійного життя у сучасній Україні є його взаємозв’язок із суспільно-політичними процесами. Особливо сильно це відчувається у сфері протистояння християнських (в першу чергу – православних) конфесій, що виникло в останні роки існування УРСР і триває понині. Політичні та громадські організації (чи окремі діячі) рідко розглядають релігійне питання як частину особистого життя кожної людини, зазвичай публічно демонструючи приналежність до тієї чи

іншої церкви. Загальнопоширеною в Україні є практика, коли релігійна приналежність визначає політичну орієнтацію людини, і навпаки. І якщо представники поміркованих політичних сил, надаючи перевагу “своїй” конфесії, все ж закликають до церковного примирення та порозуміння, то радикальні (в першу чергу – праворадикальні) організації займають більш категоричну позицію.

Незважаючи на постійну увагу громадськості та засобів масової інформації до сучасних праворадикальних організацій України, поодинокими є наукові дослідження щодо проблем становлення та еволюції, ідеологічних засад цих структур. Цим зумовлена актуальність вивчення їхньої діяльності, в тому числі релігійного аспекту.

На сьогодні у вітчизняній історіографії є низка робіт, присвячених взаємозв'язку релігійних та суспільно-політичних процесів в Україні (дослідження В. Єленського [3], С. Здіорука [4], А. Колодного [13], М. Горячої [1], С. Смирнова [19], О. Кудояр [14]). В той же час, бракує робіт, які б висвітлювали місце конкретних суспільно-політичних організацій в релігійному житті держави.

На цьому тлі набуває актуальності спроба дослідити релігійний фактор у діяльності Всеукраїнської Організації “Триzub” імені Степана Бандери – однієї з найвідоміших українських праворадикальних організацій доби незалежної України – та місце цієї організації у міжконфесійних стосунках в Україні.

Джерельною базою статті є програмні документи організації, ідеологічні праці її лідерів, інтерв'ю автора з представниками “Триzubа”, повідомлення ЗМІ.

Громадське спортивно-патріотичне об'єднання “Триzub” імені Степана Бандери (саме таку назву спочатку носила ця організація) було засновано у 1993 р. за ініціативи керівництва Організації українських націоналістів (революційної). Планувалося, що “Триzub” буде своєрідним “силовим крилом” ОУН (р), у той час як теж новостворений Конгрес українських націоналістів (КУН) мав виступити її політичною структурою. Така схема працювала до 1999 року, коли “Триzub” став повністю самостійною організацією, хоча й до цього зберігав певну автономність [10].

Засновником та першим лідером “Триzubа” став відомий теоретик українського націоналізму, філолог, викладач Дрогобицького державного університету Василь Іванишин. У 1994–1995 рр. виникають осередки “Триzubа” у більшості регіонів України. Діяльність організації полягала, перш за все, у пропаганді націоналістичних ідей різними методами, патріотичному вихованні та військово-спортивній підготовці молоді, охороні заходів ОУН (р), КУН та інших організацій, протидії акціям ідеологічних опонентів (перш за все – лівих та проросійських партій). Протягом 1990-х рр. “Триzub” був однією з наймасовіших та найактивніших організацій подібного типу. Організація за час свого іс-

нування пережила декілька “злетів” та “падінь”, але продовжує існувати і сьогодні.

З моменту заснування “Тризуба” однією з головних ідейних засад його діяльності була і залишається християнська віра. Християнські норми мають в ідеології організації не менше значення, ніж постулати українського націоналізму. У Статуті організації зазначено, що “Тризуб” – “...організація орденського типу, побудована на засадах традиційного українського християнства...” [20]. Подібна специфіка об’єднання знайшла відображення і в її символіці: на прапорі та емблемі “Тризуба” зображено хрестомеч. Цьому символу (який “Тризуб” певною мірою успадкував від революційної ОУН) відповідає організаційне гасло “На диявола – хрест, на ворога – меч!”. Інше відоме гасло “Тризуба”: “Бог! Україна! Свобода!”.

Християнська віра лишила свій відбиток і на структурі та організаційних засадах “Тризуба”. З самого початку існування організації в ній передбачено інститут капеланства. На сьогодні в “Тризубі” є біля двадцяти капеланів, більшість з них належить до Української греко-католицької церкви (УГКЦ), інші – до Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП). У 2005 р. було введено посаду головного капелана (ним став служитель парафії Святого Архістратига Михаїла УГКЦ, що в Тернополі, отець Петро Бурак).

Під час вишколів та інших подібних заходів “Тризуба” обов’язковим елементом є ранкова та вечірня молитви. Чимало уваги приділяється лекціям на релігійну тематику. Нерідко вишколи та інші збори завершуються церковною службою (або, якщо це вишкіл у лісі, вітвар встановлюється прямо на місці, і проходить служба в “польових умовах”). Одним з атрибутів обряду складання організаційної присяги є Святе Письмо.

Чимало матеріалів, пов’язаних із християнством, можна знайти на інтернет-сайті організації. Розділ “Християнство і націоналізм” містить велику збірку творів святих отців, молитви, детальну інформацію про церковні свята. У книгозбірні сайту можна завантажити Біблію та праці церковних діячів. Велика кількість інших статей супроводжується біблійними цитатами. Те ж саме можна сказати і про бюлетень організації – газету “Бандерівець”.

Однак це лише зовнішні прояви релігійної позиції “Тризуба”. Необхідно більш глибоко проаналізувати її та зупинитись на найбільш принципових моментах.

“Метою нашої релігійно-конфесійної політики є релігійно-духовне відродження української нації та створення єдиної національної християнської Церкви”, – йдеться у розділі Програми “Тризуба”, що присвячений релігійному питанню [17]. Також в цьому розділі є конкретні вимоги до держави в даній сфері, серед яких сприяння релігійному вихованню громадян та покладання християнства в основу держаної духовної політики.

Крім того, у Програмі зазначено, що підтримку мають отримувати тільки ті церкви, які “стоять на ґрунті самостійної української держави, її повної політичної, економічної, духовної та церковної незалежності” [17]. Серед сучасних християнських конфесій України таких церков “Тризуб” бачить три: УГКЦ, УПЦ КП та Українську автокефальну православну церкву (УАПЦ).

Найбільшою підтримкою “Тризуба” завжди користувалася УГКЦ. Ще до створення організації, у 1990 р. Василь Іванишин видав книгу “Українська Церква і процес національного відродження”. В цій роботі автор розглядає історію створення та діяльності УГКЦ крізь призму становлення української нації. Він доводить, що унія була не актом “окаатоличення” та “ополячення” українців (як стверджувала радянська наука), а життєво необхідним компромісом: “Відстоювати національні інтереси народу, запобігати його колонізації українській церкві допомагав східний обряд, від русифікації її захищало прилучення до Вселенської церкви – католицизм. Тому вся історія Української греко-католицької церкви – це боротьба за національну самобутність і національне відродження народу” [8].

Контакти “Тризуба” з УГКЦ були дуже тісними з самого початку існування організації. Найбільш помітним її проявом є щорічна охорона “Тризубом” (разом з міліцією) прощ вірян у с. Зарваниця на Тернопільщині. Цю традицію було розпочато у 1995 р., коли до керівництва організації звернувся тодішній єпископ Тернопільсько-Зборівської єпархії УГКЦ Михайл Сабрига з проханням допомоги у забезпеченні громадського порядку під час прощі. Як згадує Ігор Іванченко, ідеологічний референт “Тризуба”, член організації з 1994 р.: “Це, власне, не можна назвати охороною. Нашою задачею було не дати великій кількості людей роздавити один одного. Найважчими в цьому плані були 1995–1997 рр., коли Зарваницю відвідало біля мільйона прочан. Потім церква прийняла мудре рішення – замість однієї великої стала влаштовувати багато менших “тематичних” прощ, і для охорони стало вистачати сил Тернопільського обласного загону організації” [11]. Але традиція відвідування “Тризубом” Зарваниці збереглася до сих пір.

Найбільш тісними склалися зв’язки “Тризуба” з УГКЦ у Тернопільській, Львівській, Івано-Франківській, а також у деяких областях, на території яких ця церква не є домінуючою: Чернівецькій, Київській, Полтавській, Дніпропетровській, Харківській, Житомирській, Одеській, Кіровоградській. В селі Баловка на Дніпропетровщині “тризубівці” сприяли створенню греко-католицької парафії [11].

До іншої української церкви, УАПЦ, Василь Іванишин спочатку ставився менш прихильно. У вже згаданій праці “Українська Церква...” він пише, що за нетривалий час свого існування в Україні (1919–1930 рр.) ця церква стала автокефальною, але не встигла стати справді національною. Автокефальна православна церква на території України була

винищена повністю та лишилася лише за кордоном, що обумовило її “діаспорний” характер. Аби зробити цю церкву справді національною, “повернути їй українське громадянство”, треба багато часу та зусиль, а конфлікти між її прихильниками та греко-католиками послаблюють і УГКЦ, і національно-демократичний рух, вважає автор [8].

У роботі “Нація. Державність. Націоналізм” (1992 р.) Іванишин вже краще оцінює УАПЦ, сподіваючись, що ця церква зміцнить власні позиції та співпрацюватиме з греко-католиками. Але водночас він різко критикує частину західноукраїнських автокефальних православних на чолі із І. Боднарчуком [5].

Незважаючи на цілком позитивне ставлення “Тризуба” до УАПЦ, співпраця двох структур майже не проводилася. Виключенням можна назвати хіба що охорону “Тризубом” Помісного собору УАПЦ, що пройшов у Києві в травні 1997 р. Певні стосунки з “Тризубом” підтримує архієпископ Харківський і Полтавський УАПЦ Ігор Ісіченко [11].

Більш плідною є співпраця “Тризуба” з іншою православною церквою – УПЦ КП. Свого часу організація отримала благословення від патріарха Філарета [2]. В якості прикладів взаємодії двох структур можна навести участь “Тризуба” у боротьбі Української православної церкви, що знаходиться під юрисдикцією Московського патріархату (далі – УПЦ) та УПЦ КП (на боці останніх) за храми на Чернігівщині [9] та Київщині [21].

Взагалі слід сказати, що “Тризуб” не виносив на перший план конфесійні розбіжності та протиріччя, наголошуючи на важливості християнства взагалі. “Багато в Україні православних, багато греко-католиків – тільки ось християн замало”, – казав Василь Іванишин [22, с. 9]. Ще у 1990 р. він писав, що паралельне існування в Україні двох національних церков, УГКЦ та УАПЦ – “реальність, з якою треба рахуватися” [8]. Майбутній засновник “Тризуба” доходить висновку, що конфлікт між греко-католиками та православними України (малися на увазі віряни УАПЦ) можна подолати, якщо кожен буде керуватися християнською мораллю, шукати не відмінне, а спільне між церквами.

Але є й такі християнські конфесії, до яких “Тризуб” завжди ставився вкрай негативно.

У першу чергу, це УПЦ. Причиною такого ставлення є сприйняття цієї церкви як інструменту впливу Росії на Україну, як засобу русифікації: “Церква, яка вважає, що молитву українця Бог може зрозуміти тільки в російському перекладі, – не наша Церква” [17]. На сторінках “Української церкви...” В. Іванишин, розмірковуючи про присутність РПЦ (частиною якої і є УПЦ) на території України, доходить висновку, що ця церква може існувати в нашій державі лише як церква російської національної меншини: “Боротьба з РПЦ – це боротьба з імперським, великодержавницьким використанням цієї Церкви та її шовіністичним духовенством в Україні, а ніяк не з віруючими росіянами. Сприяти їм,

як і іншим, у задоволенні їхніх релігійних потреб – людський і християнський обов'язок кожного українця: страшний не той, що має іншу віру, а той, у кого за душею нема нічого святого”, – йдеться у книзі [8].

Діяльність “Тризуба” щодо УПЦ полягала у вже згаданій боротьбі навколо храмів та участі (разом з іншими подібними організаціями) в акціях протесту під час візитів Патріарха Московського Кирила до України [15].

Доволі негативним було і ставлення “Тризуба” до деяких сект, а точніше – до конфесій, які організація відносила до сект. В програмі “Тризуба” сказано: “Поряд із безумовним забезпеченням права громадян на свободу віросповідання, повністю заборонити бузувірські, антихристиянські, антиукраїнські, антидержавні, фундаменталістські тощо секти і релігійні угруповання” [17]. Один з ідеологів та лідерів “Тризуба” Дмитро Ярош розвиває та уточнює цю думку: “Наступний антиукраїнський оперативний напрямок – це секти. Тоталітарні, харизматичні, східні та інші (свідки Єгови, мормони, адвентисти 7-го дня, кришнаїти тощо) – всі вони мають одне завдання: нищити войовничий християнський дух в Україні, перетворюючи християнина-козака на безбожника-свинопаса” [22, с. 10]. У роботі “Українська революція: XXI століття” автор ще раз більш детально зупиняється на критиці сект, особливу увагу приділяючи Свідкам Єгови (“Їх сатанинський культ не тільки антихристиянський за своєю суттю, але й антидержавний” [22, с. 30]) та “Посольству Божому”.

Ймовірно, саме така категорична позиція “Тризуба” по відношенню до сект стала причиною того, що деякі ЗМІ підозрювали організацію у причетності до нападів 2009 р. на місця зібрань свідків Єгови на Полтавщині, Буковині, Закарпатті, Дніпропетровщині, Одещині [16].

Нешадній критиці “Тризуба” підлягала й інша сучасна релігійна течія – неоязичництво. Хоч представники новітніх українських язичницьких (або рідновірських) течій займають здебільшого проукраїнську позицію, відмінність у релігійних поглядах іноді призводить до протистоянь. В роботі “Рецепція благовістя” Василь Іванишин писав: “...наївними, шкідливими і глибинно безбожницькими є спроби створення неоязичницьких релігій (в Україні – “РУНвіра” (творення нової, власної, “чисто української” релігії за зразком колишнього язичництва) і “рідновіра” (мнима “реставрація” колишнього язичництва). У цьому багато патріотизму, але ні грана релігійності...” [6]. Дмитро Ярош також відзначає “діаспорне” походження рідновірських конфесій, крім того, критикує неоязичників за тісні контакти з російськими однодумцями [22, с. 10]. У свою чергу, рідновіри стверджують, що націоналізм не-сумісний з християнством, яке, на їхню думку, є неукраїнською, космополітичною релігією.

До певного моменту інтереси “тризубівців” та рідновірів не перетиналися, обидві сторони просто “не помічали” одна одну. Ігор Іванченко так

згадує про це в інтерв'ю: “в організації колись була певна кількість рідновірів. З самого початку було обумовлено, що релігійне питання ми відсовуємо на другий план, в першу чергу – Україна. Але вони все одно починали пропагувати свої ідеї, тому довго у “Тризубі” не затримувались” [11].

Загострилися стосунки цих двох сторін лише в останні декілька років. Іноді протистояння виходить за межі словесних закидів, доходить до фізичних сутичок. Найбільш відомий випадок стався 3 серпня 2009 р. поблизу села Саджівка Гусятинського району Тернопільської області. Неподаляк від села знаходилося капище Перуна, встановлене представниками організації “Родове вогнище рідної православної віри”. За словами рідновірів, місцеві греко-католицькі священники організували побиття рідновірів та спалення дерев'яного святилища. Активну участь в цьому брали члени “Тризуба” [18]. “Тризуб”, у свою чергу, своєї участі в акції не заперечував (хоча діяли ці люди не від імені організації), пояснюючи ці дії небажанням місцевої громади мати біля свого села подібне святилище та нападами рідновірів на греко-католицьких священників, що мали місце раніше [11].

До інших релігій та релігійних течій ставлення “Тризубу” цілком толерантно. Як вже зазначалося, ворожими “Тризуб” вважає тільки ті церкви, які, на думку організації, руйнують суспільну мораль або виступають проти української державності: “Ми, українські націоналісти, зовсім не проти свободи сумління (не хочеш до Неба – твоя справа), але лише доти, поки не проявляється виразна антиукраїнська спрямованість того чи іншого культу” [22, с. 10].

Союзниками української нації у боротьбі за Крим “Тризуб” вважає кримських татар. Організація підтримує тісні стосунки з представниками кримськотатарського народу та передбачає побудову в майбутньому “Кримської татаро-української автономії”. Тому в Програмі “Тризуба” окремо порушується питання про державне забезпечення повноти релігійного життя кримських татар: від держави вимагається передача всіх уцілілих кримськотатарських культових споруд відповідним релігійним об'єднанням, а також фінансова допомога мусульманам-паломникам [17].

Висловлював “Тризуб” солідарність і з мусульманами інших країн. У 2007 р. організація зніціювала створення Міжнародного антиімперського фронту – об'єднання національно-визвольних рухів різних народів. У тезах доповіді Василя Іванишина (сама доповідь не відбулася через смерть засновника “Тризуба”) йшлося: “...у той час, коли у світі роздувається істерія міжрелігійного та міжконфесійного розбрату, протиставлення і взаємознищення, тут за спільний стіл сіли мусульмани і християни, які за реаліями життя розгледіли не уявного, а справжнього ворога людини, народів і людства – сатанинський імперіалізм у його двох нинішніх іпостасях: московській та американській” [7].

Доволі цікавим фактом з історії “Тризуба” є те, що певний час членом організації був буддійський монах. Дорже Жамбо Чойдже-лама (Олег Мужчиль) на межі 80–90-х рр. почав розбудовувати в Україні мережу громад тибетської гілки буддійської традиції Ваджраяна – школи Ньінгма-па. У 1993 р. він заснував у селищі Ольгінка Волноваського району на Донеччині перший в Україні буддійський монастир Шейченлінг. У 1995 р. Чойдже-лама налагодив контакти з “Тризубом” та незабаром став членом організації (крім того, серед інших монахів цього монастиря була певна кількість прихильників “Тризуба”) [12]. На даний момент Чойдже-лама не є активним членом організації, але підтримує ідеї українського націоналізму.

Таким чином, проаналізувавши діяльність та ідеологію ВО “Тризуб” ім. Степана Бандери, ми можемо зробити висновки про вагомe значення релігії у житті цієї організації. Слід зауважити, що “Тризуб” (на відміну від багатьох інших подібних рухів) сприймає релігію не тільки в контексті національної самоідентифікації. Християнське вчення як таке є однією зі світоглядних основ для представників “Тризуба”. З консервативних християнських (а також націоналістичних) позицій “тризубівці” оцінюють сучасні політичні, суспільні, культурні процеси в Україні та світі. Християнство лишило відбиток на структурі, символіці, діяльності організації. Найбільш прихильно “Тризуб” ставиться до УГКЦ, УАПЦ, УПЦ КП та тісно співпрацює з цими церквами. Ставлення “Тризуба” до інших церков та релігійних течій в цілому толерантне. Конфлікти організації з деякими церквами та релігійними течіями обумовлені переважно їхнім негативним ставленням до української державності, українського націоналізму або ж християнської церкви.

Список використаних джерел та літератури:

1. Горяча, М.С. Роль релігійного фактора в політичному житті України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 “Політичні науки” / Горяча Марія Степанівна ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2002. – 19 с.
2. Друг Малий, Друг Джура. Християнство і українська націоналістична військова культура // Бандерівець. – 2000. – № 1–2 (15–16). – С. 7.
3. Єленський, В. Релігія і нація: православ'я та український націоналізм / В. Єленський // Науковий вісник Чернівецького національного університету. Серія “Філософія”. – Чернівці : б/в, 2005. – Вип. 242–243.
4. Здіорук, С. Суспільно-релігійні відносини: виклики України ХХІ століття / С. Здіорук. – К. : Знання, 2005. – 522 с.
5. Іванишин, В. Нація. Державність. Націоналізм / В. Іванишин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://banderivets.org.ua/downloads/natsia.zip>
6. Іванишин, В. Рецепт благості / В. Іванишин [Електронний ре-

сурс]. – Режим доступу : <http://banderivets.org.ua/index.php?page=pages/zmist9/tvory/zmist90c>

7. Іванишин, В. Тези доповіді на конференції МАіФ 8.05.2007 / В. Іванишин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://banderivets.org.ua/index.php?page=pages/zmist9/tvory/zmist90m>

8. Іванишин, В. Українська церква і процес національного відродження / В. Іванишин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://banderivets.org.ua/index.php?page=pages/zmist9/knijky/Tserkva>

9. Інтерв'ю Е. Андрищенко з А. Тарасенком. – 28.04.2011 р.

10. Інтерв'ю Е. Андрищенко з Д. Грошем. – 25.07.2010 р.

11. Інтерв'ю Е. Андрищенко з І. Іванченком. – 25.04.2011 р.

12. Інтерв'ю Е. Андрищенко з І. Іванченком. – 25.07.2010 р.

13. Колодний, А. Національна церква як вияв національної ідентичності: український контекст / А. Колодний // Релігійна свобода: науковий щорічник. – К., 2003. – № 6.

14. Кудояр, О.М. Релігія та її місце в політичній системі незалежної України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / Кудояр Олександра Михайлівна ; Донецький держ. ін-т штучного інтелекту. – Донецьк, 2003. – 21 с.

15. Националистические организации готовят акцию протеста у Почаевской Лавры в день приезда патриарха Кирилла [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.interfax.com.ua/rus/main/18074/>

16. Националисты подожгли здание Свидетелей Иеговы. Снова “Тризуб”? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rupor.info/news-politika/2009/10/21/nacionalisti-podozhgli-zdanie-svidetelej-iegovi-sn/>

17. Програма реалізації української національної ідеї у процесі державотворення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://banderivets.org.ua/index.php?page=pages/zmist4/zmist415>

18. Рідновіри звинувачують громаду УГКЦ у знищенні релігійних святинь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://religions.unian.net/ukr/detail/1216>

19. Смирнов, С.А. Православ'я в контексті сучасних соціально-політичних процесів в Україні (90-ті роки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.02 “Політичні науки” / Смирнов Сергій Анатолійович ; НАН України ; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. – К., 2000. – 21 с.

20. Статут ВО “Тризуб” ім. С. Бандери [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://banderivets.org.ua/index.php?page=pages/zmist2/zmist201>

21. Украинские националисты попытались захватить храм Московского Патриархата в Киеве [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://img.nr2.ru/kyev/221557.html/print/>

22. Ярош, Д. Українська революція: XXI століття / Д. Ярош. – Кам'янське : б/в, 2009. – 60 с.